

Л. М. Грень, кандидат педагогічних наук,
доцент, провідний науковий співробітник наукового
відділу з проблем державної безпеки навчально-
науково-виробничого центру Національного
університету цивільного захисту України

УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ НА ДЕРЖАВНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

На підставі досвіду економічно розвинених країн (Сполучених Штатів Америки (США), Німеччини, Франції, Канади) з'ясовано, що є пряма залежність темпів удосконалення та розвитку виробництва від рівня професійної підготовки кадрів; розглянуто відповідальність урядів окремих штатів США за стан справ у галузі професійної освіти, при управліннях яких функціонують Бюро директора з питань професійної освіти, Ради професійного навчання, а на федеральному рівні – Бюро професійної освіти й освіти дорослих з підпорядкованим йому Національним науково-дослідним центром професійного навчання і Національна консультативна рада з фахової освіти.

Розглянуто систему навчання у Німеччині, де підготовка кваліфікованих робітників здійснюється за дуальною формою навчання; з'ясовано, що держава контролює навчання у професійній школі, а торгово-промислова і реміснична палати здійснюють контроль навчання на виробництві; доведено, що на підставі Закону про професійну освіту регламентуються права й обов'язки підприємця і того, хто навчається.

Доведено сувору централізацію системи освіти Франції, де підготовка кадрів у державних і приватних ліцеях перебуває під контролем держави; з'ясовано, що єдина стратегія в галузі професійного навчання розробляється міністерством професійної освіти, а відповідальність за фінансування професійних ліцеїв несе держава.

З'ясовано, що у межах проєкту «Децентралізація управління професійним навчанням в Україні» було вивчено досвід канадської системи професійної освіти, яка, на відміну від української, є децентралізованою; доведено, що в Канаді в кожній провінції діє власна система професійної підготовки, проте управління ПТНЗ здійснюється за допомогою громадських формувань і у кожному закладі працює рада директорів (представників територіальної громади), яка здійснює стратегічне управління і до компетенції якої належить призначення і звільнення керівництва закладу професійної освіти.

Обґрунтовано доцільність впровадження найкращого досвіду розвинених країн щодо управління вітчизняною професійно-технічною освітою на державному та регіональному рівнях, а саме:

- реалізацію дуальної форми навчання у професійно-технічних навчальних закладах;*
- запровадження прямих фінансових стимулів для підприємств, які організують професійну підготовку, у формі надання пільг, відшкодування витрат на неї або грантів;*
- запровадження механізмів посилення соціально-економічного захисту працівників та учнів професійно-технічної освіти.*

Ключові слова: державне управління, професійно-технічна освіта, регіональний рівень, децентралізація, зарубіжний досвід.

L. M. Hren. Management of professional and technical education at the state and regional levels: foreign experience

Based on the experience of economically developed countries (the United States of America (USA), Germany, France, Canada), it has been found that there is a direct dependency of improvement and production development rates on the level of personnel's professional training. It was shown that in the USA, responsibility for vocational training issues is borne by the governments of the individual states whose educational directorates

operate the Office of the Director of Vocational Education. It was also found, that in each state, there are Vocational Training Boards, and at the federal level there is the Bureau of Vocational and Adult Education with its National Vocational Training Research Center and the National Advisory Board on Vocational Education; the structure of the US vocational education system is presented.

There was analyzed the training system in Germany, where the training of skilled workers is carried out at the enterprises in the apprenticeship system by the dual form of training; it was found that the state controls training in vocational schools, and the Chamber of Commerce and Industry controls the training in production. It is proved that on the basis of the Law on Vocational Training the rights and obligations of the entrepreneur and the student are regulated, that the entrepreneurs are personally selected by students in the educational centers, and the training is carried out on the basis of the contract on industrial apprenticeship. The Federal Institute for Vocational Education in Germany develops and approves, with the relevant branch ministry, instructions governing the content and process of teaching a particular profession.

The rigorous centralization of the education system of France has been proved, where personnel training at public and private lyceums is under state control. It was found that a unified vocational education strategy is developed by the Ministry of Vocational Education and that the state that holds the diploma monopoly is responsible for financing vocational lyceums. Vocational education has been found to be free of charge and secular, and laws, ordinances and other educational documents are adopted at the state level and are binding on everyone.

It was found that the experience of the Canadian vocational training system, which, unlike the Ukrainian one, is decentralized, was explored within the framework of the Decentralization of Vocational Training Management in Ukraine project. It is proved that in each province there is a system of vocational training, however the management of a vocation-and-technical training institution (VTTE) is carried out with the help of public formations, and in each institution there is a board of directors (representatives of the territorial community), which carries out strategic management and the competence of which includes appointment and dismissal of a VTTE's management. Vocational training institutions in Canada have a leading role in training skilled workers for local and regional job markets. An important difference in the management of VTTEs is considered: the selection of teaching staff is made by certain criteria, namely: appropriate qualification level (determined by the industry professional association), considerable practical experience in the specialty, teachers' pedagogical training and pedagogical experience.

The expediency of introducing the best experience of the developed countries on the management of national vocational education at the national and regional levels is substantiated, namely:

– realization of the dual form of training in vocational schools, which solves the actual tasks of adapting professional knowledge, skills, graduates' ability of adapting to rapidly changing conditions of the labor market; practical training improvement; training of specialists who meet employers' qualification requirements and professional standards; confirmation of the competitiveness of a skilled worker in the labor market;

– the introduction of direct financial incentives for enterprises providing vocational training in the form of benefits, reimbursement or grants;

– introduction of mechanisms for strengthening socio-economic protection of workers and students of vocational education.

Key words: public administration, vocational education, regional level, decentralization, foreign experience.

Постановка проблеми. Міністерство освіти і науки України впродовж багатьох років плідно співпрацює з Європейським фондом освіти з питань удосконалення національної системи професійної освіти відповідно до європейських стандартів. Напрямами цієї співпраці є: навчання впродовж життя, розвиток професійних навичок і кваліфікацій, формування підприємливості, підвищення якості професійної освіти, оптимізація управління і фінансування, участь у Туринському процесі. У рамках Туринського процесу Міністерством освіти і науки України підготовлений проект (2016 рік) «Децентралізація професійно-технічної освіти в Україні». Децентралізація професійно-технічної освіти (ПТО) в Україні є частиною загальнодержавної реформи, що була ініційована у 2014 році в рамках угоди про співпрацю між Україною та ЄС. Незаперечним є факт, що «у багатьох країнах професійну освіту вважають життєво важливим складником покращення ефективності виробництва, стимулювання економічного

розвитку та конкурентоспроможності, зниження безробіття та поліпшення становища мало-забезпечених верств населення. За даними Євростату, у 2013 році майже половина всіх учнів другого етапу середньої освіти у 28 країнах ЄС навчалася за програмами професійної освіти і навчання. А у випадку Чеської Республіки, Хорватії, Австрії та Фінляндії ця частка становила 70% та навіть вище» [5, с. 8]. Професійна освіта і навчання є важливим рушієм соціально-економічного та регіонального розвитку [5, с. 9], тому корисним для України на сучасному етапі залишається зарубіжний досвід управління ПТО на державному і регіональному рівнях та можливість його адаптації до національних реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації державної освітньої політики та управління освітою в Україні є предметом уваги С. Домбровської, В. Мороза, С. Майстро, Є. Романенка, В. Садкового, В. Сипченка, В. Шведун та інших учених.

Такими, що заслуговують на увагу, є статті С. Домбровської, В. Мороза, С. Мороз «Французька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ», «Німецька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ» (розглянуто особливості розбудови та функціонування французької та німецької моделей підготовки науково-педагогічних кадрів та обґрунтовано напрями використання їх елементів у межах системи розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ. За результатами аналізу змісту норм і правил подання та розгляду дисертацій, які діють в Університеті Париж-Дофін, Німецькому університеті адміністративних наук, було опрацьовано загальний алгоритм підготовки науково-педагогічних кадрів у межах французької і німецької моделей. За результатами порівняння змісту вітчизняної та французької і німецької моделей підготовки науково-педагогічних та наукових кадрів вищої кваліфікації було виокремлено переваги останніх та опрацьовано пропозиції щодо вдосконалення змісту механізмів функціонування вітчизняної моделі) [10; 11].

Питанням державного управління розвитком професійно-технічної освіти присвячено наукові роботи В. Грабовського, З. Долі, С. Майбороди, В. Михальської, Л. Пуховської, І. Сікорської та інших учених.

Прогностичні підходи щодо використання зарубіжного досвіду у розвитку професійно-технічної освіти розкрито у статтях Н. Базелюк [1], О. Бородієнко [2], Т. Волкової [4], М. Криволапчук [7], Л. Ляшенко [9], О. Радкевич [14], І. Савченко [4], І. Серьогіної [15], К. Шийки [17] та інших дослідників.

Мета статті – з'ясувати можливість адаптації зарубіжного досвіду управління професійно-технічною освітою розвинутих країн на державному і регіональному рівнях до вітчизняної системи професійно-технічної освіти.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі у рамках здійснення заходів, спрямованих на активізацію обміну інформацією, практикою та досвідом, для заохочення до співробітництва в галузі професійно-технічної освіти (ПТО) та навчання триває плідна співпраця з Європейським фондом освіти (ЄФО) з питань удосконалення національної системи ПТО відповідно до європейських стандартів. Формат співпраці – інтерактивний процес аналізу політики у галузі ПТО і навчання на основі фактичних даних під назвою «Туринський процес» [3, с. 90]. За його результатами підготовлено звіти на національному та регіональних рівнях у контексті децентралізації системи ПТО в Україні [5, с. 12].

Підтримуємо думку В. Куценко й О. Гаращук, що «система професійно-технічної освіти входить до структури відтворення кваліфікованої робочої сили, задовольняючи потреби суспільства й особистості в різних професіях; є складовою частиною єдиної системи освіти; виконує функції соціального захисту значної частини населення, яка гостро потребує державної

Механізми державного управління

підтримки» [8, с. 57], а «досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про пряму залежність темпів удосконалення та розвитку виробництва, його конкурентоспроможності на світовому ринку від рівня професійної підготовки кадрів» [8, с. 58].

Проаналізуємо системи професійного навчання та їх державне управління і регулювання у найбільш розвинених країнах світу: Сполучених Штатах Америки (США), Німеччині, Франції, Канаді.

У США уряди окремих штатів відповідають за стан справ у галузі освіти і професійної освіти зокрема. При управлінні освітою кожного штату функціонує Бюро директора з питань професійної освіти, де розробляються річні і п'ятирічні плани розвитку професійної освіти. У кожному штаті функціонують Ради професійного навчання. На федеральному рівні є Бюро професійної освіти й освіти дорослих з підпорядкованим йому Національним науково-дослідним центром професійного навчання. Працює Національна консультативна рада з фахової освіти.

Розроблені на базі 12-річної середньої школи після 10 класу три типи профілів (програм) мають, відповідно, загальне, академічне і професійне спрямування. Професійний профіль надає підготовку за певною професією або групи професій, що є початковим етапом професійної кар'єри. Навчання робітників на виробництві, як і в Німеччині, є однією з історично сформованих форм підготовки робітничих кадрів і може здійснюватися у такі способи: учнівство; інструктування на робочому місці; навчання на робочому місці під керівництвом майстра [12].

Структуру системи професійної освіти США представлено на рисунку 1.

Молодші дворічні (community) коледжі, що утворилися в результаті об'єднання технічних і професійних шкіл з коледжами молодшого ступеня, є основною ланкою професійно-технічної освіти в США. «Ці навчальні заклади не мають аналогів у світовій освітній практиці. Комунальні коледжі (community colleges) перебувають під керівництвом місцевої влади, а молодші (junior colleges) – це переважно приватні навчальні заклади, в яких «навчаються здебільшого студенти із місцевої громади (local community), і перебувають ці заклади на балансі місцевого бюджету» [16, с. 45]. Їх особливістю є те, що вони, пропонуючи курси загальної, технічної та професійної освіти, дають можливість молоді отримати відповідну спеціальність і «пропонують широкий вибір можливостей за низьку плату навчання» [16, с. 45]. «Молодші дворічні (community) коледжі пропонують широкий вибір академічних програм, розрахованих на рік і більше з відривом від виробництва: трансфер-програму (liberal arts – transfer program); програму підвищення кваліфікації (термін навчання – декілька тижнів чи місяців); програму фахової підготовки першого ступеня (occupational program)» [16, с. 46]. Студентам

Рис. 1. Система професійної освіти США [12]

присвоюється нижчий вчений ступінь – молодшого спеціаліста (Associate of Arts, Associate of Science, Associate in Business Administration тощо), а також видаються сертифікати за професіями, які не потребують спеціальної вищої освіти. Цей ступінь є найпершим і найнижчим в американській системі вищої освіти. Приватні навчальні заклади, які спеціалізуються в одній галузі, є альтернативними варіантами отримання професійно-технічної освіти [16, с. 50]. Висока якість підготовки кваліфікованих робітників США дає їм змогу бути мобільними і затребуваними на ринку праці.

«Система дуальної освіти була закладена та набула свого первинного розвитку у межах освітянського простору країн Західної Європи (Австрія, Німеччина, Швейцарія). Вітчизняна система професійного навчання також має традиції свого розвитку. Національна система освіти має багаторічний досвід поєднання роботи з навчанням як у форматі здобуття освіти за вечірньою або заочною формою навчання, так і у форматі практичної підготовки здобувачів вищої освіти денної форми навчання на реальних робочих місцях» [18, с. 70]. Підготовка кваліфікованих робітників у Німеччині здійснюється на підприємствах у системі учнівства за дуальною формою навчання (на теоретичну підготовку відводиться 25% навчального часу, на практичну – 75%). Держава контролює навчання у професійній школі, а прерогативою торгово-промислової і ремісничої палати є контроль навчання на виробництві. Держава також запроваджує прямі фінансові стимули для підприємств, які організують професійну підготовку, у формі відшкодування витрат на неї або грантів. Законом про професійну освіту регламентуються права й обов'язки підприємця і того, хто навчається. Підприємці особисто проводять відбір учнів у навчальних центрах, використовуючи тестування, бесіди з психологом. Навчання здійснюється на підставі договору про виробниче учнівство. Федеральний інститут професійної освіти розробляє і затверджує відповідним галузевим міністерством інструкції, що регулюють зміст і процес навчання конкретної професії. «Навчальним процесом на підприємстві керують майстри-наставники, які мають бути старші 24 років, мати життєвий і професійний досвід, скласти відповідний іспит» [12]. Дуальна форма навчання зумовлює здійснення професійної підготовки за трьома ступенями:

- трансфер-програма (liberal arts – transfer program);
- програма підвищення кваліфікації (розрахована на навчання протягом декількох тижнів);
- 1 ступінь – рік початкової професійної підготовки (теоретичні відомості про основи того чи іншого професійного спрямування; виконання найпростіших трудових операцій);
- 2 ступінь – ознайомлення з теоретичними і практичними основами групи родинних професій (після закінчення проводиться перший іспит; виконання найпростіших трудових операцій);
- 3 ступінь – спеціалізація (завершується іспитом) [12].

Як свідчить досвід впровадження дуальної форми навчання в українських вищих технічних закладах освіти, під час підготовки фахівців за дуальною формою навчання забезпечуються такі можливості:

- підвищення якості підготовки фахівців відповідно до реальних вимог ринку праці та поповнення національної економіки кваліфікованими фахівцями;
- посилення ролі роботодавців та фахових об'єднань у системі підготовки кваліфікованих кадрів (від формування змісту освітніх програм до оцінювання результатів навчання);
- модернізація змісту освіти з метою приведення їх у відповідність до сучасного змісту професійної діяльності;
- підвищення рівня конкурентоздатності випускників закладів освіти в умовах глобалізації та сприяння росту рівня зайнятості молоді;
- скорочення періоду адаптації випускників до професійної діяльності;

Механізми державного управління

– підвищення мотивації здобувачів освіти до навчання [18].

Що стосується системи освіти Франції, то вона суворо централізована. Підготовка кадрів у державних і приватних ліцеях перебуває під контролем держави. Єдина стратегія в галузі професійного навчання розробляється міністерством професійної освіти. Відповідальність за фінансування професійних ліцеїв несе держава, якій належить монополія видачі дипломів.

Загальна і професійна освіта є безкоштовною і світською. Закони, постанови та інші документи з питань освіти приймаються на державному рівні і є обов'язковими для всіх академій у 26 навчальних округах Франції.

Систему професійної освіти Франції представлено на рисунку 2.

Оскільки нас цікавить здобуття професійної освіти, то у Франції після отримання початкової освіти учні переходять до коледжу, де термін навчання становить 4 роки. Більша частина учнів продовжує навчання в ліцеях (громадському або професійному), «після закінчення яких випускнику може бути присвоєно звання бакалавра за певним профілем», причому «бакалаври мають право продовжити навчання у вищих навчальних закладах» [12].

Гнучкість програм навчання в професійних і загальноосвітніх ліцеях дає змогу готувати висококваліфікованих фахівців, яким видається свідоцтво про професійну придатність до роботи за складною професією на рівні техніка. У професійному ліцеї введено категорію технічного бакалаврату, яка передбачає повний курс професійної підготовки поряд з відповідним обсягом загальноосвітніх знань. Найбільш поширеним типом нижчої професійної освіти є державні або приватні центри учнівства з дворічним терміном навчання після закінчення коледжу. Майже половина учнів проходить профпідготовку на дрібних і середніх підприємствах, проте у Франції більш розвинена позавиробнича система підготовки кадрів [12].

В Україні з метою підвищення ефективності та продуктивності системи професійної освіти дорослого населення за фінансової підтримки Канадського агентства міжнародного розвитку було впроваджено проєкт «Децентралізація управління професійним навчанням в Україні». Головним завданням проєкту було визначено «вдосконалення управління та покращення можливостей щодо професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, а також налагодження взаємовигідних зв'язків між зацікавленими колами всередині громад та професійно-технічними навчальними закладами». У межах проєкту було вивчено

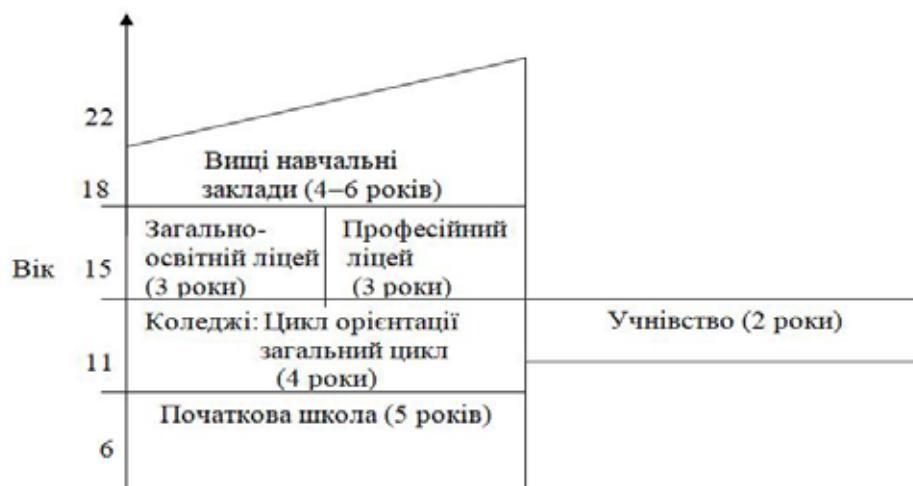

Рис. 2. Система професійної освіти Франції [12]

досвід канадської системи професійної освіти, яка, на відміну від української, є децентралізованою [6, с. 45].

У Канаді в кожній провінції діє власна система професійної підготовки. Проте між ними є багато спільного. Так, управління ПТНЗ здійснюється за допомогою громадських формувань. У кожному закладі працює рада директорів (представників територіальної громади), яка здійснює стратегічне управління. До компетенції ради директорів належить призначення і звільнення керівництва закладу професійної освіти. Професійно-технічним навчальним закладам відведено провідну роль у підготовці кваліфікованих кадрів для місцевих та регіональних ринків праці. У Канаді частка випускників вищих навчальних закладів незначна – близько 15% робочої сили, решта має професійно-технічну освіту [13, с. 27].

У канадському досвіді управління ПТНЗ привертає увагу ще одна важлива відмінність – відбір викладацького складу здійснюється за певними критеріями. Викладачі ПТНЗ мусять мати відповідний кваліфікаційний рівень (визначається галузевою професійною асоціацією), значний практичний досвід роботи за спеціальністю, яку вони викладають, педагогічну підготовку і педагогічний досвід. Наукові ступені та педагогічна освіта вважаються лише вторинними критеріями. Викладачі, що не мають педагогічного досвіду, проходять відповідні курси підвищення кваліфікації на робочому місці [3, с. 89–92].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На підставі вищезазначеного зроблено висновки, що впровадження найкращого досвіду найбільш розвинених країн в управлінні професійно-технічною освітою на державному та регіональному рівнях є корисним для України, а саме:

- реалізація дуальної форми навчання у професійно-технічних навчальних закладах вирішує актуальні завдання щодо адаптації професійних знань, умінь, навичок випускників до швидко мінливих умов ринку праці; поліпшення практичної підготовки; підготовки фахівців, які відповідають кваліфікаційним вимогам роботодавців і професійним стандартам; підтвердження конкурентоспроможності кваліфікованого робітника на ринку праці;
- запровадження прямих фінансових стимулів для підприємств, які організують професійну підготовку, у формі надання пільг, відшкодування витрат на неї або грантів;
- упровадження механізмів посилення соціально-економічного захисту працівників та учнів професійно-технічної освіти.

Перспективними напрямками з порушеної проблематики є впровадження елементів дуальної форми навчання в закладах професійно-технічної освіти I–II рівнів акредитації.

Список використаних джерел:

1. Базелюк Н. Розвиток професійної освіти і навчання у Фінляндії. *Професійна освіта в умовах сталого розвитку* : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 1 грудня 2016 р. / за заг. ред. В.О. Радкевич, Г.М. Романової; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Павлоград : ІМА-прес, 2016. 284 с. С. 11–14.
2. Бородієнко О. Технічна і професійна освіта та навчання для глобального лідерства майбутнього: досвід Ізраїлю. *Професійно-технічна освіта*. 2017. № 2. С. 46–48.
3. Грень Л.М., Лола Н.М. Державне управління системою професійно-технічної освіти України: використання міжнародного досвіду. *Методи та форми управління соціально-економічним розвитком держави*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 23 серпня 2019 р.). Дніпро : НО «Перспектива», 2019. 120 с. С. 89–92.
4. Зарубіжний досвід інноватики в сфері взаємодії професійно-технічних навчальних закладів з роботодавцями та науковими установами: методичні рекомендації / І.М. Савченко, Т.В. Волкова. Київ : ПТТО, 2011. 40 с.

5. Зелена книга про ПТО в Україні. Київ : Європейський фонд освіти, 2018. 84 с.
6. Інтеграція вищої освіти України в Європейський освітній простір: досвід академічної мобільності між Україною та Європейським Союзом : методичний посібник. Київ : Ін-т електродинаміки НАН України, 2016. 78 с.
7. Криволапчук М.В. Зарубіжний досвід становлення та розвитку професійно-технічної освіти. *Наукові праці. Державне управління*. Випуск 223. Том 235. С. 45–49.
8. Куценко В.І. Професійно-технічна освіта – важливий чинник модернізації економіки (зарубіжний досвід) / В.І. Куценко, О.В. Гарашук. *Агросвіт*. 2011. № 9. С. 57–60.
9. Ляшенко Л.М. Реформування професійної освіти у Фінляндії в умовах глобалізаційних процесів : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. АПН України. Ін-т вищої освіти. Київ, 2003. 20 с.
10. Мороз С.А. Французька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ / С.А. Мороз, В.М. Мороз, С.М. Домбровська. *Вісник НУЦЗУ. Серія «Державне управління»*. 2016. Вип. 1 (4). С. 213–222.
11. Мороз С.А. Німецька модель підготовки науково-педагогічних кадрів: особливості розбудови та перспективи використання для розвитку трудового потенціалу вітчизняних ВНЗ / С.А. Мороз, В.М. Мороз. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2016. № 2. С. 87–96.
12. Общая и профессиональная педагогика : учебное пособие 028 для студентов педагогических вузов / Под ред. В.Д. Симоненко. Москва : Вентана-Граф, 2006. 368 с.
13. Петрова Т. Професійний розвиток працівників: проблеми стимулювання персоналу та заінтересованості роботодавців. *Україна: аспекти праці*. 2016. № 2. С. 26–34.
14. Радкевич О. Система освіти і професійної підготовки Нідерландів. *Професійна освіта в умовах сталого розвитку* : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 1 грудня 2016 р. / за заг. ред. В.О. Радкевич, Г.М. Романової; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Павлоград : ІМА-прес, 2016. 284 с. С. 39–41.
15. Сєрьогіна І. Розвиток сучасної технологічної освіти: зарубіжний досвід. *Наукові записки*. Випуск 7 (1). С. 167–170.
16. Тарасюк Л.Н. Освіта США / Л.Н. Тарасюк, К.Н. Цейкович. *Соціально-політичний журнал*, 1997. С. 45–52.
17. Шийка К. Впровадження європейського досвіду реформування професійної освіти у професійно-технічних навчальних закладах України. *Вісник Львів. ун-ту*, 2013. Вип. 29. С. 199–204.
18. Gren' L. Directions in dual form of training introduction at National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute": state-managerial aspect / L. Gren', Y. Panfilov, S. Karlyuk. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2019. № 1. С. 66–80.

References:

1. Bazeliuk, N. (2016). "Rozvytok profesiinoi osvity i navchannia u Finliandii" ["Development of vocational education and training in Finland"], materials of the International science-practice conf. Profesiina osvita v umovakh staloho rozvytku [Vocational education in the context of sustainable development], Press IMA, Pavlohrad. P. 11–14. [in Ukrainian].
2. Borodiienko, O. (2017). "Tekhnichna i profesiina osvita ta navchannia dlia hlobalnoho liderstva maibutnoho: dosvid Izrailiu" ["Technical and vocational education and training for global leadership of the future: Israel's experience"], journal Profesiino-tekhnichna osvita [Vocational and technical education], vol. 2, pp. 46–48 [in Ukrainian].

3. Hren, L.M., Lola, N.M. (2019). “Derzhavne upravlinnia systemoiu profesiino-tekhnichnoi osvity Ukrainy: vykorystannia mizhnarodnoho dosvidu” [Public Administration of the Vocational Education System of Ukraine: Using International Experience], materials of the International science-practice conf. *Metody ta formy upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom derzhavy* [Methods and forms of managing the socio-economic development of the state], Press NO “Perspektyva”, Dnipro. P. 89–92. [in Ukrainian].

4. Savchenko, I.M., Volkova, T.V. (2011). *Zarubizhnyi dosvid innovatyky v sferi vzaiemodii profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv z robotodavtsiamy ta naukovymy ustanovamy* [Foreign experience of innovations in the sphere of interaction of vocational schools with employers and scientific institutions], Guidelines, Press IPTO, Kyiv, 40 p. [in Ukrainian].

5. *Zelena knyha pro PTO v Ukraini* (2018). [Green Paper on VET in Ukraine], Press Yevropeyskyi fond osvity, Kyiv, 84 p. [in Ukrainian].

6. *In-t elektrodynamiky NAN Ukrainy* (2016). *Intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v Yevropeyskyi osvittii prostir: dosvid akademichnoi mobilnosti mizh Ukrainoiu ta Yevropeyskym Soiuzom* [Integration of higher education of Ukraine into the European educational space: experience of academic mobility between Ukraine and the European Union], methodical guide, Kyiv, 78 p. [in Ukrainian].

7. Kryvolapchuk, M.V. (2014). “Zarubizhnyi dosvid stanovlennia ta rozvytku profesiino-tekhnichnoi osvity” [“Foreign experience of formation and development of vocational education”], journal *Naukovi pratsi. Derzhavne upravlinnia*. [Scientific works. Governance], vol. 235(223), pp. 45–49 [in Ukrainian].

8. Kutsenko, V.I. and Harashchuk, O.V. (2011). “Profesiino-tekhnichna osvita – vazhlyvyi chynnyk modernizatsii ekonomiky (zarubizhnyi dosvid)” [“Vocational education is an important factor in modernizing the economy (foreign experience)”], journal *Ahrosvit* [Agro-world], vol. 9, pp. 57–60 [in Ukrainian].

9. Liashenko, L.M. (2003). *Reformuvannia profesiinoi osvity u Finliandii v umovakh hlobalizatsiinykh protsesiv* [Reforming vocational education in Finland in the context of globalization processes], Ph.D thesis :13.00.04 “Theory and methodology of vocational education”, press APN Ukrainy. *In-t vyshchoi osvity*, Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].

10. Moroz, S.A. and Moroz, V.M. (2016). “Frantsuzka model pidhotovky naukovopedagogichnykh kadrov: osoblyvosti rozbudovy ta perspektyvy vykorystannia dlia rozvytku trudovoho potentsialu vitchyznianskykh VNZ” [“French model of training of scientific and pedagogical personnel: features of development and prospects of use for development of labor potential of domestic universities”], journal *Visnyk NUTS&ZU* (Serii “Derzhavne upravlinnia”) [NUTSU Bulletin (Public Administration Series)], vol. 1(4), pp. 213–222 [in Ukrainian].

11. Moroz, S.A. and Moroz, V.M. (2016). “Nimetska model pidhotovky naukovopedagogichnykh kadrov: osoblyvosti rozbudovy ta perspektyvy vykorystannia dlia rozvytku trudovoho potentsialu vitchyznianskykh VNZ” [“German model of training of scientific and pedagogical personnel: features of development and prospects of use for development of labor potential of domestic universities”], journal *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemamy: filosofii, psykholohiia, pedahohika, sotsiologhiia* [Theory and practice of social systems management: philosophy, psychology, pedagogy, sociology], vol. 2, pp. 87–96 [in Ukrainian].

12. Edited by Symonenko, V.D. (2006). *Obshchaia y professyonalnaia pedahohyka* [General and professional pedagogy], Textbook 028 for students of pedagogical universities, Press Ventana-Hraf, Moscow, 368 p. [in Russian].

13. Petrova, T. (2016). *Profesiinyi rozvytok pratsivnykiv: problemy stymuliuвання personalu ta zainteresovanosti robotodavtsiv* [Professional development of employees: problems of stimulation

of personnel and interest of employers], journal *Ukraina: aspekty pratsi* [Ukraine: aspects of work], vol. 2, pp. 26–34 [in Ukrainian].

14. Radkevych, O. (2016). “Systema osvity i profesiinoi pidhotovky Niderlandiv” [“The system of education and training of the Netherlands”], materials of the International science-practice conf. *Profesiina osvita v umovakh staloho rozvytku* [Vocational education in the context of sustainable development], Press IMA, Pavlohrad. P. 39–41.

15. Serohina, I. (2016). “Rozvytok suchasnoi tekhnolohichnoi osvity: zarubizhnyi dosvid” [“Development of modern technological education: foreign experience”], journal *Naukovi zapysky* [Scientific notes], vol. 7 (1), pp. 167–170 [in Ukrainian].

16. Tarasiuk, L.N. and Tseikovych, K.N. (1997). “Osvita SShA” [“Education USA”], journal *Sotsialno-politychnyi zhurnal* [Socio-political journal], pp. 45–52 [in Ukrainian].

17. Shyika, K. (2013). “Vprovadzhennia yevropeiskoho dosvidu reformuvannia profesiinoi osvity u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy” [“Implementation of the European experience in reforming vocational education in vocational schools of Ukraine”], journal *Visnyk Lviv. un-tu* [Herald of Lviv. un-tu], vol. 29, pp. 199–204 [in Ukrainian].

18. Gren, L., Panfilov, Y. and Karlyuk, S. (2019). “Directions in dual form of training introduction at National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”: state-managerial aspect” [“Directions in dual form of training introduction at National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”: state-managerial aspect”], journal *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemami: filozofia, psykholohiia, pedahohika, sotsiolohiia* [Theory and practice of social systems management: philosophy, psychology, pedagogy, sociology], vol. 1, pp. 66–80 [in Ukrainian].